له خولیای شۆڕشی ئیسلامییەوە
تا بازنەی داخراوی پێگەیاندنی هەموو تاکەکان

ولات زاگرۆس

بۆ باس کردن لە مەکتەبی قورئان، سەرەتا دەبێ ئەحمەدی
موفتیزادە وەک دامەزرێنەر و ڕێبەری ئەم لایەنە کە وتار و
نووسراوەکانی بووەتە نێوەرۆکی سەرەکیی هزری ڕێکخراوەکەی
و شوێنکەوتوانی بناسین. وتەکانی کاک ئەحمەد و باوەڕ بە
ڕێبازەکەی هێڵی سەرەکیی دیاریکەری چالاکییەکانی ئەم لایەنەن
–مەکتەبی قورئان لەو دەگمەن لایەنانەیە لە هەنووکەدا، ناوی
ڕیبەرەکەی لە خودی ڕیکخراوەکە بەناوبانگترە

ساڵێک بەر لە سەرکەوتنی شۆڕشی گەلانی ئێران، مەکتەبی قورئان بە ئایدیای بونیادنانی کۆمەڵگا و دەسەڵاتێکی ئیسلامییەوە دامەزرا و لەم ماوەیەدا گەلێک هەوراز و نشێوی بڕیوە بەڵام لەو کاتەوە تا هەنووکە ڕێکخراوترین لایەنی ئیسلامی سوننەیە لە خۆرهەڵاتی کوردستان.

ئەگەر بمانهەوێ لایەنە ئیسلامییەکانی بەشی سوننەی خۆرهەڵاتی نیشتمان بە شێوازێکی گشتی پۆلێنبەندی بکەین دەتوانین ناو لەم لایەنانە بەرین کە بریتین لە:

ڕەوتەکانی سەر بە ئیسلامی سوننەتی:

سۆفییەکان؛ زۆربەیان گرێدراوی تەریقەتی نەقشبەندییەن. دەروێشەکان؛ زۆربەی دەروێشەکان لایەنگری تەریقەتی قادرییەن.

ڕەوتەکانی سەر بە ئیسلامی سیاسی:

ئیخوانییەکان؛ لەم بەشەی نیشتمانەکەماندا بە ناوی جەماعەتی ئیسلاح و دەعوە خۆیان دەناسێنن. بناژۆخوازە ئیسلامییەکان؛ دابەش دەبن بە سەر لایەنگرانی ئەلقاعیدە، تاڵیبان و داعەش و ...کە خەڵک زیاتر وەک سەلەفییەکان ناویان دەبەن. مەکتەبی قورئان؛ یان کاک ئەحمەدییەکان.

ئەمە پێنج گرووپی سەرەکی و لایەنی ڕێکخراوەیی ئیسلامی سوننەتی و ئیسلامی سیاسین لە بەشی سوننەی کوردستاندا - بە دڵنیایەوە زۆربەی هەرە زۆری خەڵکی سوننەی زاگرۆس خۆیان لە ڕێکخستنی هیچکام لەم لایەنانەدا نابیننەوە- لەو پۆلێنبەندیە گشتیەدا کە کردمان، هەموو گرووپەکان خاوەن دوو تایبەتمەندیی هاوبەشن، جگە لە گرووپی کاکە ئەحمەدییەکان، گرووپەکانی دیکە تایبەت بە تەنیا زاگرۆس و بەشی سوننە نیشینی ئەم بەشەی نیشتمانی ئێمە نین، بەو واتایەی کە لە دەرەوەی زاگرۆس دامەزراون و ئەم لایەنانە وەک لق و شوێنکەوتووی گرووپەکانی دایک- لە دەرەوەی زاگرۆس- دێنە ئەژمار ، بەڵام مەکتەبی قورئان تایبەت بە بەشی سوننە نشینی خۆرهەڵاتی کوردستانە بەو واتایەی کە هەر لەم بەشەی نیشتمانیشدا دامەزراوە و نەشی توانیوە پەل بۆ وڵاتانی دیکە یان ناوچەکانی دیکەی زاگرۆس بکێشێ. هەروەها دامەزرێنەرەکەی-ئەحمەدی موفتیزادە- کورد زمانە و هەر لەم بەشەی نیشتمانیشدا لە دایک بووە و زۆربەی بەرهەمەکانیشی بە زمانی کوردین و باوەڕی بە ژێردەستیی نەتەوەی وڵات داگیرکراوی زاگرۆس بووە و بۆ دەرباز بوون لە دۆخی ژێردەستەییش هەوڵی داوە ـ ڕاست بوون یان هەڵە بوونی شێوازەکەی بابەتێکی دیکەیە ـ ناوبراو لە وتارێکدا کە لە دووهەمین کۆنگرەی ڕێکخراوەی شەمسدا پێشکەشی دەکات دەڵێت» شەمس بۆ ئەم سێ ئامانجە دامەزراوە، لابردنی ستەمی چینایەتی، ستەمی نەتەوایەتی و ستەمی ئایینی.[1] بەڵام دامەزرێنەری هیچکام لە گرووپەکانی دیکە کورد نین و باسێک لە ستەمی نەتەوایەتی ناکەن.

بۆ باس کردن لە مەکتەبی قورئان، سەرەتا دەبێ ئەحمەدی موفتیزادە وەک دامەزرێنەر و ڕێبەری ئەم لایەنە کە وتار و نووسراوەکانی بووەتە نێوەرۆکی سەرەکیی هزری ڕێکخراوەکەی و شوێنکەوتوانی بناسین. وتەکانی کاک ئەحمەد و باوەڕ بە ڕێبازەکەی هێڵی سەرەکیی دیاریکەری چالاکییەکانی ئەم لایەنەن -مەکتەبی قورئان لەو دەگمەن لایەنانەیە لە هەنووکەدا، ناوی ڕێبەرەکەی لە خودی ڕێکخراوەکە بەناوبانگترە.

ئەحمەدی موفتیزادە ناسراو بە کاک ئەحمەد ساڵی ١٣١٣ لە شاری سنە و لە بنەماڵەیەکی ئایینیدا لە دایک بووە. هەر لە منداڵییەوە دەنێردرێتە بەر خوێندنی ئایینی و لەشارەکانی سنە و مەریوان و ماوەیەکیش لە باشووری کوردستان سەرقاڵی خوێندن دەبێت. لە تەمەنی هەژدە ساڵیدا لە لایەن باوکیەوە دەکرێتە بەرپرسی قوتابخانەی ئایینیی دارالحسان. هەر لەم سەردەمەدا حەفتانە

بەر لە نوێژی هەینی لە شاری سنە بۆ نوێژ خوێنان وتار دەخوێنێتەوە و لەم ڕێگەوە زیاتر دەناسرێ. لە ساڵی ١٣٣٦دەچێتە تاران و لە ڕادیۆ کوردیی تاراندا دەس ئەکات بە کار کردن و هاوکات لە ڕۆژنامەی کوردستاندا کە ئەو کات لە تاران دەردەچوو دەبێتە قەڵەمێکی دیاری ئەو ڕۆژنامەیە. (هەندێ کەس دەڵێن کە ئیمتیازی ڕۆژنامەکە لە لایەن موفتیزادەوە وەرگیراوە بەڵام لەبەر کەمیی تەمەن کراوە بە ناوی کەسێکی دیکەوە) لە نێوان ساڵەکانی ١٣٣٨تا ١٣٤٢لە زانستگەی ئیلاهیات وانەی فەلسەفەی ئیسلامی دەڵێتەوە. ساڵی ٤٢ بەر بە کار کردنی لە ڕادیۆ کوردی دەگرن و ڕۆژنامەی کوردستانەکەشی دادەخەن. هەر لەو ساڵەدا بە تاوانی ئەندامەتی لە حیزبی دێمۆکراتی کوردستانی ئێراندا دەسبەسەر دەکرێت و وەک لایەنگرانی دەبێژن لە بەندیخانەدا خەونێک دەبینێت و ڕێرەوی ژیانی دەگۆردرێت و هەر لەم بەندیخانەیە لەگەڵ ژمارەیەک مەلای شیعە ئاشنا دەبێ. ساڵی ١٣٥١وەک بەرپرسی نووسەرانی ڕادیۆ سنە دیاری دەکرێت و پاش ماوەیەک لە لایەن ساواکەوە بەر بە کار کردنی لە ڕادیۆ دەگیرێت. لە ساڵی ١٣٥٥دا دەبێتە حاکم شەرعی پاڕێزگای سنە. لە سەرەتای ساڵی ٥٦دا یەکەمین لقی مەکتەب قورئان لە مەریوان دادەمەزرێنێت و چەند مانگ دوواتر لقی سنەی مەکتەب قورئانیش دادەمەزرێنێت. لە پانزەی مانگی ڕێبەندانی ساڵی پەنجا و حەوتدا حیزبی هاوسانیی ئیسلامی بونیاد دەنێت. لە ٢٧ی ڕەشەمەی پەنجاو حەوتدا بەشداری کۆبوونەوەی ڕێبەرانی ئایینی دەکات لە شاری سەقز. ڕۆژەکانی ٢٠تا٢٢ی جۆزەردانی٥٨ بە دەسپێشخەریی موفتیزادە کۆنفرانسی خودموختاری لە سنە بەڕێوە دەچێت. لە ٥٨/٥/١١دا لە بەربژێر بوونی پارلمانی شارەزایانی ئێران دەکشێتەوە، هەر چەن دواترو بە هۆی بانگهێشتی مونتەزریەوە بەشداری لە کۆبوونەوەکانی ئەم پارلمانەدا دەکات. لە مانگی خەرمانانی ٥٨دا زنجیرە وتارێک لە حسەینیەی ئێرشادی تاران پێشکەش دەکات و لەواندا بە ئاشکرایی دژایەتیی کەسانێکی وەک خامنەیی و هەندێ دەسەڵاتداری دیکەی کۆماری ئیسلامی دەکات. لە ساڵی ١٣٦٠دا ڕێکخراوەی شەمس دادەمەزرێنێت و ساڵی ١٣٦١ بە فەرمانی ڕاستەو خۆی خومەینی دەستبەسەر دەکرێت.[٢] [٣]

مووسا مووسەوی قەدریجانی، کە لە ساڵی٥٨ەوە بۆ ماوەی سێ ساڵ نوێنەری وەلی فەقێ بوو لە ڕۆژئاوای وڵاتی ئێران بەم چەشنە باس لە دەسبەسەر کردنی موفتیزادە دەکات: لەگەڵ فەرماندە بروجێردی- ئەو کات فەرماندەی سپا بوو لە پارێزگای سنە- بەو ئاکامە گەیشتین کە موفتیزادە چووەتە قۆناغی دژایەتیی کۆماری ئیسلامییەوە و هەر بۆیە دەبێ لەبەرامبەریدا بە توندی هەڵوێست بگرین، بەڵام پیمان وابوو دەبێ سەرەتا ئیزن لە ئیمام(مەبەست خومەینیە) وەرگرین نەکا بەم کارەی ئیمە ڕازی نەبێت، هەر بۆیە خۆم چووم بۆ لای ئیمام و باسم لە دوژمنایەتییەکانی موفتیزادە کرد لەگەڵ دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامیدا. بەر لەوەی دەربڕم کە دەمانهەوێ دەستبەسەری کەین، لە نێوانی قسەکانمدا وتی: تا ئێستا دەستبەسەرتان نەکردووە؟ لە کۆتاییشدا پێی وتم: هەر لەسەرەتاوە دەمزانی کەسێکی فاسید و مۆفسیدە! بەم چەشنە ڕەزایەتی خومەینی بۆ دەستبەسەر کردنی کاک ئەحمەد وەردەگیرێت و لە ڕۆژی ٨ی خەرمانانی ١٣٦١دا پاش ئەوەی چەن کەس لە نزیکەکانی وەک فاڕوق فەرساد، سەعدی قورەیشی... دەسبەسەر کرابوون خۆیشی ڕەوانەی ئەشکەنجەگاکانی کۆماری ئیسلامی دەکرێت. هەر لە ساڵی ١٣٦١دا نزیکەی سەد و هەشتا کەسی دیکە لە ئەندامانی مەکتەبی قورئان دەستبەسەر دەکرێن. زۆربەی گیراوەکان پاش ماوەیەک و ژمارەیەکی کەمیشیان پاش دوو، سێ ساڵ ئازاد دەکرێن. بەڵام کاک

ئەحمەد بۆ ماوەی دە ساڵ لە بەندیخانەدا دەمێنێتەوە و لەم ماوەیەدا تووشی دژوارترین ئەشکەنجەکان دەبێت و تەنیا کاتێک بەرپرسانی کۆماری ئیسلامی دەزانن کە تەمەنی ناوبراو روو لە کۆتاییە و هەردەم ئیمکانی مەرگی هەیە لە بەندیخانە ئازادی دەکەن.[۴] ساڵی حەفتا و یەک پاش چەن هەیڤ لە ئازاد کرانی لە بەندیخانە کۆچی دوایی دەکات.

موفتیزادە خاوەن دیوانێکی شیعر و دەیان وتار و بابەت و دوو نامیلکەیە بە ناوەکانی «بابەتێکی کورت لەمەڕ دەسەڵاتی ئیسلامی» و «لە پەیوەندی لەگەڵ کوردستاندا».

دەکرێ بە کورتی و بە گشتی بیرو باوەڕ و ژیانی کاک ئەحمەد بە سەر سێ قۆناغدا دابەش کەین (لە قۆناغی دووهەمدا مەکتەب قورئان دادەمەزرێنێت و بەو پێیەش ئاڵوگۆڕەکانی ژیان و بۆچونەکانی ئیتر لە چوارچێوەی تاکدا نامێنێتەوە و وەک رێکخراو کاریگەریی لەسەر شوێنکەوتوان و کۆمەڵگاکەی دادەنێت):

یەکەم؛ قۆناغی نەتەوەیی، ئەم قوناغە تا کاتی دەسبەسەر کرانی لە ساڵی چل و دووی هەتاویدا درێژەی دەبێ. لەم ماوەیەدا ئەندامی حیزبی دیمۆکراتە و لە چوارچێوەی ئەم حیزبەدا هەوڵ بۆ گەیشتن بە ئامانجە نەتەوەیی و ئایینیەکانی ئەدات.

دووهەم؛ قۆناغی خەباتی سیاسی بۆ دابین کردنی دەسەڵاتی ئیسلامی، بە گیرانی لە ساڵی شەست و یەکی هەتاویدا کۆتایی پێ دێت. موفتیزادە لەم قۆناغەی ژیانیدا وەک خۆی دەڵێت: بەو ئاکامە دەگات کە بیروباوەڕی نەتەوەیی لاوەکی و بێ ناوەڕۆکە و دەبێ دەستی لێ هەڵگرێت و روو کاتە بە وتەی خۆی ئیسلامی راستەقینە.[۵]

لەم قۆناغەدا، هەوڵی کاک ئەحمەد پەروەردە کردنی تاکی موسوڵمان بە پێی قورئان و سوننەت-بە بۆچوونی خۆی- بە مەبەستی ئاراستەکردنی کۆمەڵگا بەرەو حکوومەتێکی ئیسلامیە کە ئەم بەرنامەیە بە هەندێک گۆڕانکاری لە هەزر و بیری ناوبراودا تا کۆتایی ژیانی هەر درێژەی هەیە. بەڵام ئەو خاڵەی کە جیاوازییەکی جەوهەریی نێوان ئەم قۆناغە و قۆناغی دواتر پێک دێنێ بەرجەستە بوونی لایەنی سیاسی و ئامانجی سیاسیە لە کار و چالاکییەکانی موفتیزادەدا بە بەراورد لەگەڵ قۆناغی دواتر. واتە هەرچەند موفتیزادە دواتر، قۆناغی شۆڕشی ۵۷ و تێوەگلانیان لە سیاسەتدا بە شتێکی نەخوازراو و ناچاری دەزانێت بەڵام سەرچاوە مێژووییەکان پێمان دەڵێن کە کاک ئەحمەد پێش لە شۆڕشی ۵۷ یش پەیوەندیی لەگەڵ رێبەر و زانا ئایینیەکان بە سوننە و شیعەشەوە بووە بە مەبەستی دروست کردنی بەرەیەکی یەکگرتووی ئیسلامی. لە سەرەتای شۆڕشی ئیسلامی لە وڵامی ئەو پرسیارەدا کە ئایا ئەمە راستە کە لەگەڵ خومەینی چەندین ساڵە لە پەیوەندیدان دەڵێت: بەڵێ من لە رێگەی ئەو مەلایانە کە هاتووچووی عێراقیان دەکرد لەگەڵ ئیمام لە پەیوەندیدا بووم و لە ئامۆژگارییەکانی ناوبراو کەڵکم وەردەگرت».[۶]

> پاش شۆڕشی گەلانی ئێران، ئەندامانی مەکتەب قورئان کە بەختەوەریی کۆمەڵگا لە دەسەڵاتی ئیسلامیدا دەبیننەوە، لە ریفراندۆمی «بەڵێ-نا» بۆ کۆماری ئیسلامیدا بەشداری دەکەن

دواتر کاک ئەحمەد بەم شێوەیە باس لەو قۆناغە دەکات: «...لەبەر ئەوەی لە رووی - تزکیە -[۷] پێ نەگەیشتبووین زیانێکی زۆرمان لێ کەوت چونکە کارێکی وا گەورە پێویستی بە رێکخستنێکی گەورەیە لە بەر ئەوەی ئێمە لە سەرەتای بانگهێشتندا بووین و ئامادەگیی ئەو کارەمان نەبوو خراپ شکایەوە بە سەرماندا».[۸]

سێیەم؛ قوناغی بەندیخانە و چەن هەیڤی ئازادیی پاش بەندیخانە تا کاتی کۆچ کردنی؛

هەرچەن زۆربەی کاتەکانی دەسبەسەرکرانی لە ژووری تاکەکەسی و بێ چاوپێکەوتن بووە و دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی نەیانهێشتووە پەیامەکانی بگاتە دەرەوەی بەندیخانە و لە ئاخری ماوەی دەسبەسەرکرانیدا ئیزنی ناردنی چەن نامەیان پێ داوە بۆ لایەنگرانی، وەک لەو نووسراوانەدا و لە تۆمارە دەنگییەکانی دەردەکەوێ لەم قۆناغەی ژیانیدا، پەشیمانە لەوەی کە کاری سیاسیی کردووە (پێشتر ئاماژەم بە نموونەیەک کرد) و پێشنیاری ئەوە دەکات بە لایەنگرانی کە خەریکی پاکژکردنی دڵ و دەروونیان بن و خۆیان لە چالاکیی سیاسی و خۆنواندنی کۆمەڵایەتی بپارێزن و خەڵک بۆ لای ئیسلامی ڕاستەقینە (خوێندنەوەی خۆی لە ئیسلام) بانگهێشت بکەن، لە باری هزریشەوە یەکجار لە مرۆڤ دۆستیی گاندی نزیک دەبێتەوە و بۆ نموونە وەک ئەز لە چەن کەسی باوەڕ پێکراوی ئەندامی مەکتەب قورئانم بیستووە دەڵێن: پاش ئەوەی لە لایەن ئەشکەنجەگەرانەوە ئەشکەنجە دەدرا، ئەم داوای لێبوردنی لەوان دەکرد و پێی دەوتن کە بمبوورن بوومە هۆی ئەزیەتی ئێوە!

هەروەها پاش مەرگی خومەینی گەردنی ئازاد دەکات و لە خودا دەپارێتەوە کە لە تاوانەکانی خومەینی خۆش بێت.[۹]

لە دێرەکانی دواتردا هەندێک وردتر باس لە چالاکییەکانی موفتیزادە و مەکتەبی قورئان دەکەین.

شۆڕشی گەلانی ئێران و بارودۆخی مەکتەبی قورئان

پاش شۆڕشی گەلانی ئێران، ئەندامانی مەکتەب قورئان کە بەختەوەریی کۆمەڵگا لە دەسەڵاتی ئیسلامیدا دەبیننەوە، لە ڕیفراندۆمی «بەڵێ-نا» بۆ کۆماری ئیسلامیدا بەشداری دەکەن و دەنگی خۆیان بە کۆماری ئیسلامی ئەدەن.[۱۰]

وەک حەسەن ئەمینی باسی لێ دەکات، ئەندامانی مەکتەب قورئان تا ماوەیەکی کەم بەر لە شۆڕشی گەلانی ئێران ژمارەیەکی بەرچاو نەبوون[۱۱] و کاک ئەحمەد داوای ئەوەی کردبوو لە خومەینی کە سەرکەوتنی شۆڕش دواخرێت!! بۆ ئەوەی ئەوان بتوانن بەستێن بۆ شۆڕشێکی ئیسلامی لە ناوچەکانی خۆیان ئامادە بکەن بەڵام پاش شۆڕش، پێیان وایە دەبێ ئەو جڤاکەی کە بە وتەی خۆیان هێشتا بۆ شۆڕشی ئیسلامی لەبار نییە، لەگەڵ مەلاکانی تاران ڕێکبخەن و هەربۆیە لە ڕیفراندۆمی بەڵێ-نا بە کۆماری ئیسلامیدا بەشداری دەکەن بێ ئەوەی بزانن چییەتیی ئەو کۆماری ئیسلامییەی کە مەلاکانی تاران خستوویانەتە بەردەم خەڵک بۆ دەنگدان چییە؟

هەڵبژاردنی شوراکان لە مانگی خاکەلێوەی ساڵی ۵۸دابەڕیوە دەچێت و لە شاری سنەدا مەکتەب قورئان دەنگی یەکەم دەهێننەوە و لە یانزە کەسی هەڵبژێردراوی خەڵکی سنە هەشتیان مەکتەب قورئانی و نزیک لە موفتیزادەن و ئەم سەرکەوتنەش پیشاندەری پشتیوانیی زۆربەی دەنگدەرانی سنەیە لە مەکتەب قورئان و ئەو ڕاستییە دەسەلمێنێت کە لەم کاتەدا کاک ئەحمەدییەکان-ئیسلامی سیاسی-ڕێکخراوێکی زۆر شوێندانەر و بەهێز لانیکەم لە شاری سنە دان.[۱۲]

سەرکەوتن لە سنە و بەشداری لە ڕیفراندۆمی کۆماری ئیسلامیدا دەکرێ وەک قۆناغی کورتی نێوانخۆشیی مەکتەب قورئان و ئاخوندەکانی بەدەسەڵات گەیشتووی ئێران ناوی لێ بەرین کە سەردەمێکی زۆر کورت

> **لێژنە و دەسەڵاتی لێژنەیی، یەکێک لە بنەماییترین بیرۆکەکانی کاک ئەحمەدی موفتیزادەیە بۆ دەسەڵاتداریەتیی کۆمەڵگا و دژایەتیی بەڕیوەبەرایەتیی تاکەکەس دەکات**

دەخایێنێ و پاش ئەوەی کە بۆ موفتیزادە ڕوون دەبێتەوە خـــودی یاســـای بنەڕەتیی کۆماری ئیســـلامی بناغەی هەڵاواردنی سیســـتماتیکە، دەس ئەداتـــە چالاکی بۆ ڕیفـــۆرم لە کۆماری ئیســـلامیدا. لە ڕاســـتیدا کێشـــەی سەرەکیی ناوبـــراو لە هەڤبەر یاســـای بنەڕەتیی کۆماری ئیســـلامیدا پەســـەندکرانی بەندەکانـــی ١٢ و ١١٥ بـــوو -تەنیا هەڵاواردنـــی مەزهەبی- هەر بۆیە پاش پەســـەند کرانی ئەم دوو مادەیە بەو ئاکامـــە دەگات کە دەســـەڵاتداران بە هیوای وەدی هێنانی خەونەکانی ئەو نین وەک خۆی دەڵێت: مەخابن، بەداخەوە هەموو ڕێسەکانمان بوونە خوری...ئاخرین هەوڵەکانیشمان بە ئاکام نەگەیشـــت و بـــە ڕوونی دەیبینـــم ئەوەی لە جیاتی بنەما و ڕێڕەوی ئیســـلامی دەنووسرێت، دەسنووســـێکی مەرگە کە زۆربەی شارەزایانی ناشارەزا یان ئەوانەی دەرووەستی کۆمەڵگا نین بۆ خەڵک و بۆ شۆڕشی خەڵکی ئێرانی دەنووسن. هەنووکە ئایدیاکانمان- شۆڕشی ئێران، ئیسلام زینـــدوو دەکاتـــەوە و فەریادرەســـی خەڵکانی دیکـــەش بێت- بوونەتە خـــەون و خەیاڵ؛ بەو هۆیـــەی کە کارنامەی شـــۆڕش- مەبەســـتی یاسای بنەڕەتیی کۆماری ئیسلامییە- خەریکە نیوەڕۆکی شۆڕشـــیش بەرەو نەمان دەبات... و ڕادەگەینـــم تا دۆخەکە بەم چەشـــنەیە، هیچ هیوایەکم بە ڕاســـت بوونەوەی ڕێگەی شۆڕش نییە.[١٣]

پێکهێنانی ڕێکخراوەی شـــەمس (شمس

کورت کراوەی شورای مرکزی اهل سنته)

پاش ئـــەوەی موفتیزادە لە یاســـای بنەڕەتیی کۆماری ئیسلامی و هەندێ -نەک هەموویان- لە کاربەدەستانی سەرەکیی کۆماری ئیسلامی بێهیوا دەبێت، هەوڵ ئـــەدات ڕێکخراوەیەکی تایبەت بە ســـوونییەکانی ئێـــران دامەزرێنێت و لـــەم ڕێگەیەوە بـــە ئامانجەکانـــی، کە پێک هێنانی دەســـەڵاتێکی ئیسلامییە کە لە لایەن لێژنەیەکەوە(شـــۆرا) بەڕێوە بچێت بگات. هەر بۆ ئەم مەبەســـتەش لە ٢٠ی ڕەشەمەی ساڵی ١٣٥٨دا نامەیـــەک بۆ ژمارەیـــەک لە زانایانی ســـوننەی سەرانســـەری وڵاتی ئێران دەنێرێت و بانگهێشتی دروســـت کردنی ڕێکخراوەیەکی تایبەت بە ســـوونەکانی سەرانســـەری ئێرانیان دەکات و هـــەر لـــە گـــەڵ ئـــەم نامەیەشـــدا پەیڕەو و پرۆگرامی پێشـــنیار کراوی خۆی کە پێکهاتوو لـــە ١٥ ماددەیە بـــۆ زانایانی ئایینی دەنێرێت.[١٤] یەکەمین کۆنگرەی ئەم ڕێکخراوەیە لە بەهاری ســـاڵی شەســـتدا و لە شاری تاران دەگیرێت و پەیڕەو و پرۆگرامی پێشنیار کراوی ناوبراو بـــە بێ هێچ دەســـکارییەک و تەنیا بە زیادکردنی ماددەی شـــازە پەســـەند دەکرێت و لێژنەیەکـــی پێکهاتـــوو لـــە دوازدە کەس بۆ ڕاپەڕاندنی کارەکانی دیاری دەکرێت، هەرچەند ڕێکخراوەی شـــەمس خاوەن کەســـێکی وەک ڕێبـــەر نییە بەڵام دیارترین کەســـایەتییەکەی موفتیزادەیە و وەک باس کـــرا لە پێکهێنانیدا دەوری ســـەرەکیی دەگێڕێـــت و بۆچوونەکانی ڕێڕەوی چالاکییەکانی شەمس دیاری دەکەن.

لێژنـــە و دەســـەڵاتی لێژنەیی، یەکێک لە بنەماییتریـــن بیرۆکەکانـــی کاک ئەحمـــەدی موفتیزادەیـــە بۆ دەســـەڵاتداریەتیی کۆمەڵگا و دژایەتیـــی بەڕیوەبەرایەتیی تاکەکەس دەکات، بەڵام لـــەو ڕێکخراوەیـــەدا کە بۆ دەســـتەبەر کردنی مافی ســـوننیەکان پێکیهێنا، ئەم هێڵە بنەماییـــەی هزری خۆی، لە ژێـــر پێ ناوە و زۆربـــەی نزیک بەتەواوی کەســـانی بەشـــدار تەنیا وەک ســـەیرکەر ئامـــادەی کۆبوونەوەکان بوون و بەرنامەی پێشـــنیار کـــراوی ناوبراو بێ هیچ دەسکارییەک پەســـەند کراوە و ماددەی شازدەیش کە بە پەیڕەوی پێشنیار کراوی ناوبراو زیاد دەکرێت، تەنیا بە فەرمی دان بەو ڕاستیەدا دەنێت کە شەمس بەڕێوەبەری سەرەکیی هەیە و خـــاوەن ڕێبەرە و ئەویـــش کەس نییە جگە لـــە کاک ئەحمەدی موفتیـــزادە، هەر چەن لە مادەی شـــازدەدا ناوی مەلایەکـــی بەلووچیش هاتووە بەڵام وەک بەشدارانی کۆنگرەکە باسی

دەکەن ناو هێنانی ئەم کەسایەتییە بەلووچەیش بە پێشنیاری موفتیزادە بووە.

کۆماری ئیسلامی هەر زوو دەس ئەداتە دژایەتی کردنی ڕێکخراوەی شەمس و بە گرێدراوی بیانییەکان و هەوڵدان بۆ بەلاڕێدا بردنی شۆڕش تاوانباریان دەکات و خومەینی ڕێکخستنی سوننییەکانی ئێران لە لایەن شەمسەوە، بە پیلانی ئەمریکا و عەرەبستان ناودێر دەکات و هەڕەشە لە بونیادنەرانی شەمس دەکات و دەڵێت چاوەڕوانی بەرەنجامی چالاکییەکانتان بن.[١٥]

دووهەمین کۆنگرەی شەمس

لە ساڵی ١٣٦١دا موفتیزادە هەوڵ ئەدات کۆنگرەی دووهەمی ڕێکخراوەی شەمس -لە هەندێ شوێندا وەک ساڵیادی دامەزراندنی شەمس ناوی لێ براوە- لە تاران پێک بێنێت؛ بەڵام لەگەڵ دژایەتیی توندی دەسەڵاتداران بەرەوڕوو دەبێ و بە ناچاری شوێنی بەستنی کۆنگرە دەگۆڕێت بۆ کرماشان و لە ماڵی خۆیدا بەڕێوەی دەبات، لە دوازدەکەسی لیژنەی بەڕێوەبەرایەتی، تەنیا چوار کەسیان ئامادەی کۆنگرەی دووهەم دەبن و هەرچەن ڕێژەی بەشدار بووان زیاتر لە کۆنگرەی یەکەمە بەڵام زۆربەی هەرە زۆری ئامادە بووان کوردن و سوننەکانی دەرەوەی کوردستان، بەشداریان بە بەراورد لەگەڵ کۆنگرەی یەکەمدا زۆر لاواز بوو.[١٦] پاش ئەم کۆبوونەوەیە و تا ئەو کاتەی موفتیزادە لە ژیاندایە، چالاکییەکی بەرچاو لە ڕێکخراوەی شەمس بەدی ناکرێت و پاش کۆچی دوایی موفتیزادەیش تەنیا چالاکیی بەرچاوی ئەم ڕێکخراوەیە بەستنی کۆنگرەیەک بووە و چەن ڕاگەیاندراوێک کە لە قامکەکانی دەست تێناپەڕن.

پەیوەندیی نێوان مەکتەب قورئان و دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامی

هەرچەن وەک پێشتر ئاماژەم پێ کرد موفتیزادە لە چەن وتاردا باس لە ستەمی نەتەوایەتی و چینایەتی دەکات، بەڵام لایەنی ئایینی بەسەر چالاکییەکانیدا زاڵە و تەنانەت یەک ماددەیش لە پەیڕەو و پرۆگرامی شەمس بۆ باس لەسەر مافی نەتەوایەتی و چینایەتی تەرخان نەکراوە و هەموو ئاواتەکانی شەمس لە لابردنی ستەم لە سەر سوننەکان کورت کراوەتەوە. لەیەکێک لە نامەکانی ڕێکخراوەی شەمسدا بۆ خومەینی کە دەکرێ وەک داخوازییەکانی شەمس لە دەسەڵات پێناسەی بکەین هیچ باسێک لە ستەمی نەتەوایەتی ناکرێت و داخوازییەکانیان بەم چەشنە کورت دەکەنەوە **١** هاوسانیی شیعە و سوننە **٢** لابردنی حیزب و حیزبگەرایی-مەبەست دەسەڵاتێکی ئیسلامیی ڕەهایە کە موسوڵمان بوون بنەمای کارەکانی بێت نەک لایەنگری ڕێکخراوەیی و حیزبی - **٣** چەسپاندنی دروشمی نا بۆ ڕۆژئاوا و ڕۆژهەڵات-مەبەست ئەمریکا و یەکیەتیی سۆڤیەتی ئەو کاتە-.[١٧] ڕەنگە لێرەدا ئەو پرسیارە بێتە ئاراوە کە بۆچی هەڵوێستەکانی ڕێکخراوەی شەمس وەک هەڵوێستی کاک ئەحمەد یان مەکتەبی قورئان ناودێر دەکرێت؟ وڵامی ئەم پرسیارە لە خاڵی شازدەهەمی پەیڕەو و پرۆگرامی ڕێکخراوەی شەمسدایە کە ئاماژە بەوە دەکات، هیچ چالاکی و ڕاگەیاندراوێکی شەمس نابێ بێ چاوەدێریی ناوبراو و مەولەوی عەبدولعەزیزی مەلازادە بەڕێوە بچێت. هەروەها لەم ماوەیەدا و تا کۆچی دوایی موفتیزادە، ناوبراو کەسی یەکەم و وتەبێژ و دەربڕی هەموو داخوازییەکانی مەکتەب قورئانە. کاک ئەحمەد چالاکییەکانی ڕێکخراوەی شەمس بە دژی مەکتەب قورئان نازانێت و پێی وایە بۆ یەک ئامانج (دەسەڵاتی ئیسلامی) هەوڵ ئەدەن بەڵام بە جیاوازیی ئەرکەوە و بەم چەشنە باس لە جیاوازیی نێوان شەمس و مەکتەبی قورئان دەکات، شەمس لیژنەی بەڕێوەبەریی سوننەکانی ئێرانە، لە دوو بارەوە چالاکییەکانی لەگەڵ چالاکیی مەکتەب قورئان جیاوازی

هەیە؛ مەکتەب قورئان سەرقاڵی کاری بناغەیی ئیسلامی و ڕاهێنانە بە پێی ئامۆژگارییەکانی قورئان، بەڵام شەمس ئەرکەکانی ڕواڵەتی و لە ڕێرەوی بەڕیوەبەرایەتیی ئیسلامی و ئەو ئەرکانەی لەم پەیوەندیەدا دەکەوێتە سەرشانی چالاک دەبێت.[18]

هاوکات لەگەڵ ئەم چالاکییانەی موفتیزادە، شەرێکی دژوار بەسەر خەڵکی زاگرۆسدا سەپێندراو و خومەینی دژ بە نەتەوەی کورد لە ٢٨ی گەلاوێژی ١٣٥٨دا فتوای جەهادی دەرکردووە، بەڵام مەکتەبی قورئان و لە ساڵانی دوواتردا ڕێکخراوەی شەمس لەبەرانبەر فتوای جەهاد و هێرشەکانی دیکەدا بێ هەڵوێستە-بەڵگەیەک بۆ دژایەتیی هێرش بۆ سەر کوردستان لەلایەن مەکتەبی قورئانەوە لەم سەردەمەدا نییە، یان لانی کەم من بەرچاوم نەکەوتووە- تەنانەت لێژنەی هاوئاهەنگیی ڕێکخراوە ئیسلامییەکان (ئەوان موفتیزادە وەک ڕێبەری خۆیان پێناسە دەکەن و ڕادەگەیەنن شوێنکەوتووی ڕێبازی خومەینیشن) لە پەیامێکدا کە بۆ خومەینیی دەینێرن پشتیوانیی خۆیان لە هێرش بۆ سەر کوردستان دەردەبڕن و دەڵێن: کوردستان لە چنگی ناپاکان، ساواک، فیدایی، دەرەبەگ و دیمۆکراتەکان بەم هێرشە ڕزگاری دەبێت.[19]

هەر لە کاتی هێرش بۆ سەر زاگرۆسدا کاک ئەحمەد لە ڕاگەیاندراوی ٢١ی پوشپەڕی ساڵی ٥٩دا دەڵێت: لە ئێستا بەدواوە کاری ئێمە تەنیا پەروەردەو بارهێنان و بانگەشەی ئیسلامییە، بێ ئەوەی خۆمان سەرقاڵی کێشە سیاسییەکانی ڕۆژ بکەین (هەرچەن ناوبراو پابەندی ئەم وتەیەی خۆی نابێت و ماوەیەکی کورت دوای ئەم وتارە هەوڵی پێکهێنانی ڕێکخراوەی شەمس ئەدات). لایەنگرانم ئەگەر کردار یان دروشمێکیان بە ناباش زانی ئەوپەڕی دژکردەوەیان دەبێ ئەوە بێت کە لەگەڵی هاوڕێ نەبن.[20] لە چەن وتار و نووسراو و ڕاگەیاندراوی دیکەدا و لە کاتێکدا چەن کەس لە نزیکانی موفتیزادە دەسبەرسەر کراون و زاگرۆس لە ئاور و ئاسنی دەسەڵاتی داگیرکەردا دەسوتێت، بانگەشە بۆ بێدەنگی و خۆ دوور گرتن لە بەرەنگاریی ڕەوا، دەبێتە هۆی ئەوەی خەڵک لە مەکتەبی قورئان دوورکەونەوە و بە پێی بەرواردەکان هێزە شۆڕشگێڕەکان (حدکا، چریکە فیدایەکان و کۆمەڵە) لە شاری سنە دەستی باڵا پەیدا بکەن. کاک ئەحمەد لە وتارێکدا کە مانگی خەرمانانی ٥٨ لە حسەینیەی ئێرشادی تاران پێشکەشی دەکات لەم پەیوەندییەدا دەڵێت: من بە ئیمامم(مەبەست خومەینیە) وت: ئەم شۆڕشە ئیتر ئیسلامی نییە، کۆنەپەرەستیە. لەسەر شانم واجبە بە دژی خەبات بکەم، بەڵام بە خاتری ئەم خەڵکە موسوڵمانە دژ بەم کۆنەپەرەستییە خەبات ناکەم.[21]

> سەرکەوتن لە سنە و بەشداری لە ڕیفراندۆمی کۆماری ئیسلامیدا دەکرێ وەک قۆناغی کورتی نێوانخۆشیی مەکتەب قورئان و ئاخوندەکانی بەدەسەڵات گەیشتووی ئێران ناوی لێ بەرین

پرسیار ئەوەیە موفتیزادە کە تێگەیشتووە شۆڕش لە ڕێگەی خۆی لای داوە، بۆچی و هەر لەبەر خاتری خەڵک دژی ئەم کۆنەپەرەستییە خەباتێکی ڕەوا و لە بەرەی هێزەکانی دیکەی کوردستاندا ناکات؟ دەکرێ بێدەنگییەکەی بەو چەشنەش لێک بدەینەوە کە ناوبراو کۆماری ئیسلامیی (بە هەموو بەلارێدا چوونەکانیەوە لە ڕوانگەی ناوبراوەوە) لە لایەنە کوردییەکان پێ باشتر بوو بێت، هەر چەن لایەنگرانی بە توندی ئەم بۆچوونە ڕەد دەکەنەوە. موفتیزادە لە یەکێک لە نووسینەکانیدا لەمەڕ لایەنە کوردییەکان دەڵێت: ئەوەی لە کوردستان ڕوو ئەدات تێکەڵێکە لە ١. داخوازییە ڕەواکانی خەڵک ٢. ئاوات و خولیای ئینقلابی، کە تێکەڵی هزری

دەرەکی و سیاسەتی دەرەکی بوون و دەکرێ لە ڕێگەی شۆڕشێکی ئیسلامییەوە ئەو ئاوات و خەیاڵانە دەستەبەر بکرێن .٣. پیلانی دژی گەلیانە و گرێدراوی ڕێکخراوە سیخوڕیەکانی ئیمپریالیستی کە هەندێ کات خۆیان لە ژێر دەمامکی پشتگیریی مافی نەتەوایەتیدا دەشارنەوە و هەندێ کاتیش بە هێنانە پێشەوەی هەندێ کەسی بە ڕواڵەت ئاینی و لە ڕاستیدا بووکەڵەی کایەی ئەو لایەنانە، بەکرێگیراوانی ئەنجامدانی ئەم پیلانانە لە ڕێگەی ئەم کەسانەوە بە خەڵکی ناوشیار وەک دڵسۆز و لایەنگری خەڵک دەناسێنرێن.[٢٢]

کۆماری ئیسلامی ئەو بێدەنگی و بێ هەڵوێستیەی مەکتەبی قورئان، وەک هەڵێک بە قازانجی خۆی دەقۆزێتەوە و بە دنەدانی هەستی ئایینی و ناساندنی هێزە شۆڕشگێڕەکانی وڵات بە دژە ئایین ژمارەیەکی زۆر لە لایەنگرانی مەکتەبی قورئان تێکەڵاوی سپای داگیرکەر دەکات و دژ بە هێزە شۆڕشگێڕەکانی کوردستان شەڕیان پێ دەکات. هەر لەم پەیوەندییەدا حەسەنی ئەمینی دەڵێت: «ناکرێ حاشا لەو ڕاستییە بکەین کە زۆر کەس لەوانەی بوونە جاش سەرەتا هاوکارییان لەگەڵ ئێمە دەکرد، بەڵام کاتێک زانیان ئێمە دژایەتی بە ئەندام بوونیان دەکەین لە ناو سپادا وردە وردە یان کشانەوە یان لە مەکتەبی قورئان چوونە دەرەوە».[٢٣]

هەرچەن مەکتەب قورئان و کاک ئەحمەد، لە سەرەتادا کۆماری ئیسلامی بە هاوپەیمانی خۆیان دەزانن، بەڵام دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی، بەردەوام دژ بەم ڕەوتە پیلان دادەڕێژن بۆ نموونە لە شاری سنە دژ بە موفتیزادە پشتیوانی لە سەفدەری دەکەن، لە لایەکی ترەوە لە کاتێکدا مەکتەب قورئان دەنگی یەکەمی ئەو کاتی شاری سنە و هاوپەیمانی دەسەڵاتدارانی تارانە، بەڵام بە پێچەوانەی خواستی ئەمان، ئیبراهیم یۆنسی دەکرێتە پارێزگاری سنە و وەک حەسەن ئەمینی دەڵێت؛ کاک ئەحمەد بە هۆی ئەوەی عاشقی ئیسلام بووە لەبەرامبەر ئەم ستەمانەی حاکمییەتدا و بۆ پاراستنی ئیسلام هیچ دژکردەوەیەکی ئەنجام نەدا.[٢٤] خاڵی سەرسوڕهێنەر ئەوەیە کە موفتیزادە لە ساڵی شەست و شەشدا و پاش چەندین ساڵ بەندیخانە و ئەشکەنجەی خۆی و دەیان هاوڕێی و کوژرانی هەزاران کەس لە خەڵکی ئێران و دانیشتوانی زاگرۆس بە فەرمانی خومەینی و شوێنکەوتوانی کە مونتەزیریش ئەو کات دووهەمین کەسی کۆماری ئیسلامی بوو لە نامەیەک کە لە بەندیخانەوە بۆ مونتەزیری دەنێرێت، باس لەوە دەکات کە بەردەنگی نامەکە-مونتەزێری- لە گەڵ خومەینی کەسانێکن کە حەز بە سەرکەوتنی ئیسلام دەکەن و حەز بە شەرمەزاریی دین ناکەن هەر بەم هۆیەش ڕێزیان لێ دەگرێت.[٢٥]

> **موفتیزادە لە چەن وتاردا باس لە ستەمی نەتەوایەتی و چینایەتی دەکات، بەڵام لایەنی ئایینی بەسەر چالاکییەکانیدا زاڵە و تەنانەت یەک ماددەیش لە پەیڕەو و پرۆگرامی شەمس بۆ باس لەسەر مافی نەتەوایەتی و چینایەتی تەرخان نەکراوە**

ئەمانە بەڵگەی ئەو ڕاستییەن کە هەرچەن موفتیزادە لە زۆر شوێندا باسی لە ستەمی نەتەوایەتی کردووە، بەڵام لای ئەو گرینگ ستەمی ئایینی بووە و دەسەڵاتی بە ناو ئایینی بە هەموو خراپەکانییەوە لە دەسەڵاتێکی نائایینی پێ باشتر بووە.

لێرەدا دەبێت دان بەو ڕاستییەشدا بنێین کە ژینگەی سیاسی و هزریی ئەو کاتی کوردستان، بە تایبەت لە ناو هەندێک لە لایەن و ڕێکخراوە سیاسییەکاندا بە جۆرێک بووە کە ئەم لایەنانەی بە ئاشکرا لە خانەی دژبەرانی مەکتەب قورئان و بەرنامە و پێڕەوی ئەو دادەنا، بەڵام نابێ ئەوەش لەبەرچاو نەگرین کە لە بەرانبەردا کاک ئەحمەدیش هەموو کات بە شک و گومانەوە

سەیری هەموو لایەنە غەیرە ئیسلامییەکانی کوردستانی بە بێ جیاوازی کردووە و لە زۆر کاتیشدا بە توندی هێرشی کردووەتە سەر هەموویان (کە نموونەیەکی زۆر بچوکیان لە سەرەوە ئاماژەی پێ کرا)، ئەمە لە حاڵێکدایە کە هەڵوێستێکی هەر لەو جۆرەی(دژبەرانە) بەرانبەر بە دەسەڵاتی ناوەندی لانیکەم لە یەک ساڵی ئەوەڵی دوای شۆڕشدا زۆر کەمتر (بە نیسبەت لایەنەکانی تری کوردستان) لێ دەبینین. هۆکاری ئەمە دەتوانین لە چوارچێوە فکرییەکەی کاک ئەحمەد و لایەنی بەرانبەریدا بدۆزینەوە کە هەر دوولا (مەکتەب قورئان و لایەنە چەپەکان بێجگە حدکا) ڕزگاریی تاکی کورد نەک لە خوێندنەوەیەکی کوردانە بۆ ئەو کاتی کوردستان، بەڵکوو لە جیهانبینیەکی سەرووکوردیدا دەبیننەوە کە تێیدا فاکتەری کوردبوون و مافی کورد وەک نەتەوەیەک، وەکوو خاڵێکی کۆکەرەوە و هاوبەش لە ناو هەموو لایەنەکاندا، لە دەرەجەی دووهەم و سێهەمدایە. لەم حاڵەتەدا لایەنێک دەیهەوێ مافی کورد لە ژێر چەتری دەسەڵاتێکی ئیسلامی وەدەس بێنێت[٢٦] هەربۆیە نائاسایی نییە ئەگەر خۆی لە دەسەڵاتێکی ئیسلامی (ئەگەر بە ڕواڵەتیش بێت) نزیکتر بزانێت و لەو لاشەوە لایەنێکی تر دەیهەوێ شەڕی چینایەتی و خەبات بۆ هەرچی بەرجەستەتر کردنەوەی سنوورەکانی چینایەتی بکات بۆیە هیچ نائاسایی نییە ئەگەر دژبەرایەتیی کۆنەپەرەستی و دواکەوتوویی-بە خوێندنەوەی خۆیان- لە لایەنی بەرانبەردا بکەن.

بەڵام دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی هیچکات باوەڕیان بە موفتیزادە -لە بەشی گیرانی ناوبراودا نموونەیەکم هێناوە کە بۆچوونی خومەینی لەمەڕ موفتیزادە چۆن بووە- یان هیچ لایەنێکی دیکە نەبووە. لەم پەیوەندییەدا ڕێکخراوەی چریکە فیداییەکان دەنووسن: موفتیزادە چەندین جار سەردانی شارەکانی قوم، تاران، بەلووچستان و کرماشانی کرد کە هۆی تەواوی ئەم سەردانانە سەپاندنی دەسەڵاتی خۆی بوو وەک ڕێبەری سوننەکان و کوردەکان. بەڵام بۆ سەپاندنی دەسەڵاتی، کێشەیەکی بنەڕەتی لە ئارادا بوو، ئەویش بێ بڕوایی خومەینی و کومیتەکانی لایەنگری خومەینی بوو بەرانبەر بە ئەحمەدی موفتیزادە.[٢٧]

ئەمە لە کاتێکدایە کە هەر چەن ڕۆژ بەر لە دەسبەسەر کرانی و لە نامەیەکدا کە بۆ خومەینیی دەنێرێت، ئاستی داخوازییەکانی دێنێتە کەمترین ئاست و دەڵێت: من لە ڕوانگەی کۆماری ئیسلامییەوە تەنیا دوو تاوانم هەیە یەکەم ئەوەی کە دەمهەوێ چاکسازی لە یاسای بنەڕەتیدا بکرێت، دووهەم ئەوەی کە لەبەرانبەر کرداری زاڵمانەی بەرپرسانی کۆماری ئیسلامی لە هەقبەر خەڵکدا نارەزایەتی دەردەبڕم.[٢٨] ئەم دێڕانە پێشاندەری ئەوەن کە موفتیزادە لەم سەردەمەشدا بە هیچ چەشنێک خوازیاری لە نێو بردنی کۆماری ئیسلامی نییە و هەر خوازیاری چاکسازییە لە سیستمێکدا کە پێشتر ڕایگەیاندبوو هیچ هیوایەکی پێی نەماوە. کاک ئەحمەد سەرەڕای باوەڕی لە ڕادەبەدەری بە خومەینی و دەسەڵاتی ئیسلامی، لە لایەن کۆماری ئیسلامییەوە و بەر لە هەموویان خودی خومەینیەوە زیاترین ئەشکەنجە و ئازاری بەسەردا سەپا، کۆماری ئیسلامی لە مێژووی خۆیدا و تا هەنووکەش هەموو لایەنەکانی دۆستی خۆی تەنیا بۆ بەردەبازی سەرکەوتن و هێشتنەوەی خۆی ویستووە و پاش ئەوەی کەڵکیان نەماوە یان بەرانبەری نارەزایەتییان دەربڕیوە بە هەر چەشنێک بۆی کرابێت لە نێوی بردوون، هەر چەن ڕەنگە ئەو کات دژوار بووبێت بەڵام هەنووکە زۆر ساکارە بەو ئاکامە دروستە بگەین کە کۆماری ئیسلامی نە ڕیفۆرم هەڵگرە و نە لە ڕێگەی خەباتی نەرم و نیانەوە لە نێو دەچێت.

چەن داهێنانێکی کاک ئەحمەد لە باوەڕە ئیسلامییەکاندا

لە تایبەتمەندیەکانی هزری کاک ئەحمەد

گرنگی دان بە عەقڵی مرۆڤە کە وای لێ دەکا بە پێی سەردەم و کۆمەڵگای خۆی و دنیای ئیسلام، سەرلەنوێ خوێندنەوەیەکی تر بۆ ئایین بکات و لەگەڵ ئەوەدا مافی ئەوەش بە زانایانی ڕابردوو و هاوچەرخی خۆی ئەدات کە بە پێی تێگەیشتن و خوێندنەوەی خۆیان باس لە بابەتە ئاینییەکان بکەن ئەم مافەش بۆ خۆی دەپارێزێت کە خوێندنەوەی تایبەتی خۆی لە دین هەبێت.[٢٩] ئەم چەشنە بیرکردنەوەیە، دەبێتە هۆی ئەوەی کە دەمارگرژی و خۆ بە حەق زانین و ئەوانی دیکە بە ناحەق لەقەڵەمدان تا ڕادەیەکی زۆر کەم بێتەوە و لە ڕاستیدا لە ڕێژەگەرایی نزیک دەبێتەوە و هەر ئەم تایبەتمەندییە هزریەش دەبێتە هۆی ئەوەی کە خۆی و پاشان شوێنکەوتوانی لە ڕەوتە ئیسلامییەکانی دیکە نەرم و نیان تر بن.

یەکێک لە ناسراوترین و مشتومڕهەڵگرترین بیرۆکەکانی کاک ئەحمەد، کێشەی بوونی کافر لە سەردەمی ئێستە و باقی سەردەمەکاندایە. لەم پەیوەندیەدا موفتیزادە بەو ئاکامە دەگات کە لەم سەردەمە و زۆر لە سەردەمەکانی تری مرۆڤایەتیشدا کافر بوونی نییە یا نەبووە.[٣٠] ئەم بیرۆکەیەی کاک ئەحمەد لە لایەن هیچ زانایەکی ئایینیی ناسراوی دیکەوە نەسەلمێندراوە و شوێنکەوتوانیشی وەک پێویست نەیانتوانیوە برەوی پێ بدەن، دەنا ئەگەر بیرۆکەیەکی لەم چەشنە بوایەتە بیرۆکەی زاڵ لە هزری موسوڵمانان ڕەنگە شایەدی زۆر لە ڕەوتە ئیسلامییە بناژۆخوازەکان و جەنایەتەکانی داعش و... بەرانبەر خەڵکی ناموسوڵمان نەبوایەتین.

> **هەرچەن مەکتەب قورئان و کاک ئەحمەد، لە سەرەتادا کۆماری ئیسلامی بە هاوپەیمانی خۆیان دەزانن، بەڵام دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی، بەردەوام دژ بەم ڕەوتە پیلان دادەڕێژن**

موفتیزادە لە کۆتاییەکانی ساڵی حەفتا و لە بەندیخانەوە بەم چەشنە لەمەڕ بەردەباران کردن بیرو باوەڕی خۆی دەردەبڕێت؛ بەردەباران کرانی مرۆڤ بە هیچ چەشنێک بە دروست نازانم و حوکمەکەی بە دژی قورئان و بە نائیسلامی دەزانم. سەرەڕای ئەوەی بەردەباران کردن دژی ئامۆژگارییەکانی قورئانە، پرسیار ئەوەیە: کەسێک کە خوا بە گەورەترین بەخشندەکان و پێغەمبەری ئیسلام بە ڕەحمەت بۆ هەمووان و دنیا بزانێ، چۆن دەتوانێ باوەڕ بکات کە یاسایەکی ئاوا دژەمرۆڤانە، لەگەڵ بەزەیی و بەخشینێکی وەها مەزندا پێکەوە کۆ ببنەوە؟

لە مانگە سەرەتاییەکانی شۆڕشدا کە کەشوهەوایەکی شۆڕشگێڕانە بەسەر شاری سنەدا زاڵە و شار جمەی دێ لە خۆپیشاندان و شوعار و شەڕ و گوللە، جارێکیان لە شەقامێکی سنەدا کچێک بەرەو ماشینێک کە موفتیزادە و هاوڕێیانی تێیدا دەبن دێت و بە»خائین» و «خۆفرۆش» ناوی دەبات، لەو کاتەدا هەڤاڵانی موفتیزادە زۆر پێیان گران دەبێت و دێن کە پەلاماری کچە بدەن بەڵام موفتیزادە پێشگرییان لێ دەکات و پێیان دەڵێ کە ئەم کچە بە تێگەیشتنی خۆی وادەزانێ کە من خائینم، بۆیە ئەو لە بەرانبەری خائین و خۆفرۆشدا هەڵوێستی نیشان داوە کە ئەمە زۆر کردارێکی جوان و شۆڕشگێڕانەیە، هەر چەندیش کە من خۆم دەزانم خەیانەتکار نیم.[٣١]دواتر هەر ئەم شتە ڕاست لە نووسراوەکانی کاک ئەحمەددا ڕەنگ دەداتەوە و لە بارەی هەڵسوکەوت لەگەڵ دژبەراندا ئەم بۆچوونە بە شوێنکەوتوانی پێشنیار دەکا و ئەم چەشنە تلۆرانسە بۆ جڤاکی ئێمە یەکجار پێویستە یەکێک لە هۆکانی ئاشتەوایی کۆمەڵگایە.

ئەم چەن نموونەیەم بۆیە هێنایەوە بۆ ئەوەی خوێنەر تێبگات کە بۆچوونەکانی کاک ئەحمەد بەرانبەر ئایین، خاوەن گەڵێک شتی

نوێــن و بــە عەقڵییەتێکی جیــاوازەوە ئایینی لێکداوەتەوە، هەر بۆیە شوێنکەوتوانیشی لەباری ئایینییــەوە لەگەڵ لایەنــە ئایینییەکانی دیکە گەلێک جیاوازن.

هەر وەک پێشــتر باسم کرد چەن هەیڤ پاش ئــازاد بوونی لــە بەندیخانــە، موفتیزادە کۆچــی دوایی دەکات و لە شــاری ســنە بە خاک دەســپێردرێ، لەم سەردەمەدا هەر وەک ســەرەتای شۆڕشــی گەلانی ئێــران زیاترین لایەنگری مەکتەبی قورئان لە شــاری سنەدان و ژمارەیەکــی کەمیش لە شــارەکانی دیکەی پارێزگای ســنە، هەر چــەن ئامارێکی فەرمی لەســەر لایەنگرانی هیچ کام لە ڕێکخراوەکان تــا هەنووکــەش لەبەردەســتدا نییــە بەڵام وێدەچێــت بە بەراورد لەگــەڵ ئەو کاتەی کە دەنگی یەکەمیان لە شــاری ســنە هێنایەوە، ڕێژەی لایەنگرانیان بە هۆی بێدەنگی بەرانبەر شەڕی کۆماری ئیسلامی دژ بە نەتەوەی کورد دابەزیبێت.

یەکەم قۆناغی پاش کاک ئەحمەد

ئەم قۆناغە لە کۆچی دوایی موفتیزادەوە دەس پێــدەکات و تاکوو تیرۆری یەکێک لە کەســە نزیکەکانــی ناوبــراو بە ناوی فارووق فەرســاد درێــژەی دەبێ، فەرســاد کاتێک لە شــاری ئەردەبیل دەبێ (لە لایەن کۆماری ئیسلامییەوە دوور خراوەتەوە بۆ ئەو شارە) لە لایەن ڕێژیمەوە تیــرۆر دەکــرێ. لــەم ماوەیــەدا لایەنگرانی مەکتەب قورئان لە لایەن کۆماری ئیسلامییەوە وەک مەترســی بۆ ســەر دەســەڵات چاویان لــێ دەکرێ و ڕێبەران و کەســانی بەناوبانگی مەکتەبیش لە هەر کۆبونەوەیەکدا بە شاراوەیی یان ئاشــکرا، دژایەتیی خۆیان لەگەڵ کۆماری ئیســلامی دەردەبڕن و خوازیاری لەناو چوونین و تەنانەت هەڵوێســتی فاروق فەرساد بەرانبەر کۆماری ئیســلامی، لە هەڵوێستی ڕێبەرەکەی توندوتیژتــرە. لەم مــاوەدا ئەندامانی مەکتەب قورئــان لەگەڵ ئــەوەی خەریکی پــەروەردە و بارهێنــان (یا خود وەک موفتــیزادە ناوی دەبات،تزکیە)ی خۆیانن، هاوکات ئەو قسەیەی کاک ئەحمەدیشــیان کردووەتە چرای ڕێگای تێکۆشانیان: «بێ گومان هیچ میللەتێک نابێت لە بەرانبەر پێشێل کردنی مافەکانیدا بێ دەنگ بێ، بەو هۆیەی کە لە بیرو باوەڕی ئیسلامیدا، ســتەملێکراوێک کە ملکەچــی نادادپەروەری دەبێت، گوناهی لە ســتەمکار زیاتــرە».[٣٢] بە تیرۆری فاروق فەرساد ئەم قۆناغە کۆتایی دێت و دژایەتیی ڕاســتەوخۆی کۆماری ئیسلامیش لە لایەن لایەنگرانی مەکتــەب قورئان ڕوو لە کزی دەکات.

تــا ئــەم قوناغــەش زۆربــەی ئەندامانی مەکتەب قورئان ســەر بــە توێژێکی تایبەتە و کەمتر وەک لایەنێک دەردەکەوێ کە هەمووان لــە هەر چیــن و توێژێکەوە ببنــە ئەندامی و دیســانیش زۆربەیان هەر لە دانیشتوانی شاری سنەن.

پاش تیرۆری فاروق فەرساد تا ساڵی٧٥

لــەم ماوەیەدا کێشــە نێوخۆییەکانی مەکتەب کــە پێشــتر کاک ئەحمــەد لــە نامەکانیدا هۆشداری لەمەڕ داوە و یەکێک لە هۆکارەکانی کشانەوەیان لە سیاسەتیش بەوە ناو دەبا، زیاتر ســەرهەڵئەدەن و دوو ڕەوتــی جیــاواز و دوو بۆچوونی جیاواز لە نێو مەکتەبدا ســاز دەبێت، جیاوازییەکانی دوو لایەن یەکیان لەســەر ئەو باوەڕەیە کە مەکتــەب قورئان وەک موفتیزادە بۆی دیاری کردووە دەبێ ســەرقاڵی پەروەردە و ڕاهێنانی ئیســلامی و قورئانــی بێ و کاری بە سیاســەت نەبــێ وەک خۆیان باســی لێ دەکەن قوناغی هەنووکە قوناغی بانگهێشــتن- دەعوەت[٣٣]-ە. لایەنی دیکەی مەکتەب قورئان لەسەر ئەو باوەڕەیە کە دەبێ خەریکی چالاکیی سیاسیش بن، هەروەها لایەنی یەکەم لەسەر ئەو باوەڕە بوو کە شێعر و وتار و نووسراوەکانی کاک ئەحمەد بۆ ئــەم قۆناغەی کاریان تەواوە و کاریــان بە بۆچونی هیــچ زانایەکی دیکەی

ئیسـلامییەوە نییـە. لایەنـی دووهـەم پێی وایـە کە دەبێ کەڵـک لە بۆچوونـی زانایانی دیکـەش وەربگیرێت و تەنانەت بە نیسـبەت زۆر لـە بۆچوونە بنەماییەکانـی موفتیزادەش خوێندنـەوەی تەواو جیاوازیـان هەیە و پێیان وایە دەبێ سەر لە نوێ بەو بۆچوونانەدا بچنەوە.

جیابوونەوە لـە نێو ئەندامانـی مەکتەب قورئاندا و چالاکییەکانیان

ئاکامـی جیاوازیی بۆ چوونی ئەم دوو لایەنە لە سـاڵی ۷۵دا دەبێتە هۆی ئەوەی کە لێکترازان لـە ریزەکانی مەکتـەب قورئانـدا روو بدات، لایەنی دووهەم کە پێشتر بە کورتی باسمان لە بۆچونەکانیان کرد بە سەرپەرەسـتیی حەسەن ئەمینـی بە»مەکتـەب قورئانی کوردسـتان« ناسراون و لایەنەکەی دیکە وەک خۆیان دەڵێن بە ڕێبەرایەتیـی لێژنەیەکـی بەڕیوەبەرایەتی (شورا یەکێک لە بنەما هزرییەکانی موفتیزادەیە بـۆ بەرێوەبەرایەتی ئیسـلامی) کە وتەبێژ یان دیارترین کەسایەتییان سەعدی قورەیشیە،ئەم لایەنە بە «لیژنـەی بەڕێوەبەرایەتیی مەکتەب قورئان» دەناسرێن.

. لایەنی سـێهەمیش کە بە «ڕەخنەگران» ناویان دەبرێت و لە سـاڵی ۸۹ بـەدواوە بەرە بەرە لە لایەنی سەعدی قورەیشی جیا بوونەوە. ئەمانـە بەهـۆی ئەوەی کـە کار و چالاکی یا تەشـکیلاتێکی بەرچاویان نەبووە کەمتر لە ناو خەلکدا ناسـراون بەلام کێشـەی سەرەکییان لەگـەڵ لێژنـەی بەریوەبەرایەتیـی مەکتەب قورئـان، دەگەرێتـەوە بـۆ بەوتـەی خۆیان «چاوەدێری»ی سەعدی قورەیشی و دەسەڵاتی ڕەهای ئەو لە لێژنەی بەریوەبەرایەتیدا.

هەرچـەن بـە هـۆی کەشـی داخراوی کوردسـتان، ئامـار و ڕێـژەی ئەندامانی هیچ لایەنێک بە ڕوونی دیـار نییە، بەلاّم وێدەچێ لایەنگرانی شـوّرا یان لیژنەی بەرێوەبەرایەتیی مەکتـەب قورئان لـە زۆرینەدا بـن. بە پێی ئـەو بەدواداچوونانـەی کە خـۆم کردوومە، لایەنگرانـی حەسـەن ئەمینی (خـۆی وەک حاکم شـەرعی کوردسـتانیش دەناسـێنێت) کەمینەن و تەنیـا لە یەکێک لە مزگەوتەکانی شـاری سـنە کۆبوونەوەی بەردەوامیان هەیە، بەڵام لایەنگرانی باڵی شـوّرا لە زۆربەی شـارە سـوننەکانی پارێزگاکانی سـنە، کرماشـان و ئۆرومیە کۆبوونـەوەی هەفتانەیان هەیە. (هەر شـانەیەکی ڕێکخراوەکـە[۳۴] بە جیـا و هەر ماوەیەک جارێک لە ماڵی یەکێک لە ئەندامانی شانەکە کۆ دەبنەوە). لەم کۆبوونەوانەدا بە پێی تەمەن و ئاستی تەشـکیلاتی شانەکە باس لە بابەتە جیـاوازەکان دەکرێت و هەندێ کاتیش شـانەکان لە کۆبوونەوەکەیانـدا وانەبێژێک-بە پلەی سەرتری تەشـکیلاتی- دێنن و وانەیان پـێ دەڵێتەوە و باسـە ئیسـلامییەکانی ئەم لایەنە لە وتار و بابەت و شێعرەکانی موفتیزادە تێناپەڕێت. هەروەها ئەم لایەنە لە منداڵەوە بۆ گەورە و لە ئاستە تەمەنییە جیاوازەکاندا، ژن و پیاو پۆلی جیاواز و تایبەتیان هەیە. ئەم لایەنە لە ماوەی پانزە سـاڵی ڕابـردوودا زیاتر خۆیان سـەرقاڵی کاری بازرگانـی کـردووە بە هۆی ریکخراوە بوونیشـیان و ئازادی چالاکیان لەم بوارەدا تا ڕادەیەک زۆر سەرکەوتوو بوون.

بە وتەی لایەنگران و کەسـە ناسراوەکانی ئـەم لایەنە لـە ئێسـتەدا مەکتـەب قورئان (مەبەسـتیان باڵی سەر بە خۆیانە) بە نیسبەت زەمانی کاک ئەحمـەد ئەندام و لایەنگری زۆر زیاتری هەیە و ئەمە خۆی نیشانەیەکی باشە بۆ ئەوەی کە بزانین ڕێبازەکەی کاک ئەحمەدمان ون نەکردووە و باش ڕێگەمان بڕیوە.

بەڵام لـە هەمان کاتیشـدا ڕەخنەگرانیان ئەمـە بە پێوەرێکـی باش بۆ هەڵسـەنگاندنی دۆخەکە نازانن و لـە بەرانبەردا دەڵێن ئەوەی کە زیاتر لە هەشتاد لە سەدی هەڤاڵە کۆنەکانی کاک ئەحمەد و ئەوانەی کە سەردەمێک لەبەر بڕوا بەو ڕێبازە کەوتوونەتە بەندیخانە، ئێسـتە لە ناو مەکتەبدا نەماون، نیشـانەیەکی باشە بۆ ئەوەی کە بزانیـن هەڵەیەک کراوە و دەبێ بە

خۆماندا بچینەوە.[٣٥]

بە باوەڕی ئەز، بەرز بوونەوەی ڕێژەی ئەندامانی لیژنەی بەڕێوەبەرایەتیی مەکتەب قورئان بۆ چەن هۆ دەگەڕێتەوە؛ یەکەم، بە هۆی ڕێکخراوە بوونیان و چالاکیی سەرکەوتوانەیان لە بواری بازرگانیدا، زۆر کەس لەبەر وەدەس هێنانی قازانجی تاکەکەسی دەبنە ئەندامی ئەم ڕێکخراوەیە. دووهەم؛ پێم وایە کۆمەڵگای کوردی بە گشتی دژی کۆماری ئیسلامین و ئەندام بوون لە مەکتەبی قورئاندا بە چەشنێک پیشاندەری ئەم بێزارییە لە کۆماری ئیسلامی لە هەمان کاتیشدا ئەم بێزاری دەربڕینە نابێتە هۆی نرخ دان و کێشەیەک بۆ ئەندامان پێک نایەت هەر بۆیە دەبێتە هۆی بەرز بوونەوەی ڕێژەی ئەندامانی مەکتەب قورئان. سێهەم؛ کەم بوونەوەی چالاکیی حیزبەکان بووەتە هۆی ئەوەی کە بۆشاییەکی سیاسی لە کوردستاندا پێک بێت و مەکتەبی قورئانیش کەڵکی خۆی بۆ کۆکردنەوەی ئەندام لەم کەشە وەرگرتووە. چوارەم؛ زۆربەی بە ئەندام بوونەکان بنەماڵەیە و منداڵی ئەم بنەماڵانە هەر لە منداڵییەوە بە هۆی ئەو پۆلە تایبەتییەی بۆیان دادەنێن، ئاوێتەی ئەم گرووپە دەبن و یەکجار کەمن ژمارەی ئەو ژنانەش کە هاوسەرەکەیان ئەندامی مەکتەب قورئان بێ و خۆیان بتوانن هەڵگری بیروباوەڕێکی جیاواز بن. پێنجەم؛ کۆماری ئیسلامی گرفتێکی ئەوتۆ بۆ بانگەشە و چالاکییەکانی هیچ لایەنێکیان پێک ناهێنێت. بەرزبوونەوەی ڕێژەی ئەندامانی«لیژنەی بەڕێوەبەرایەتیی مەکتەب قورئان» بە هەر هۆیەک بێت ئەو ئەنجامەی لێ کەوتووەتە کە ئەندامانیان لە تەنیا چین و توێژێکی تایبەتدا قەتیس نەبێ و لە ماوەی بیست ساڵی ڕابردوودا توانیویانە لە هەموو چین و توێژەکانی کۆمەڵگای سوننەی زاگرۆس ئەندام و لایەنگر کۆ بکەنەوە و ببنە ڕێکخراوترین لایەنی سوننەی خۆرهەڵاتی کوردستان.

لایەنگرانی حەسەن ئەمینی هەندێ کات بە ڕاگەیێندراو بیروبۆچوونی خۆیان لەسەر پرسەکانی ڕۆژ دەردەبڕن و هەوڵی هاوپەیوەندی و یەک گوتاری لەگەڵ سوننەکانی دەرەوەی کوردستانیش ئەدەن و ئایدیایان دامەزراندنی دەسەڵاتی ئیسلامییە، بەڵام لایەنی دووهەم لەهەقبەر هیچ چەشنە پرسێکی سیاسی و کۆمەڵایەتی، بە فەرمی بۆ کۆمەڵانی خەڵک باس لە بۆچوونی خۆیان ناکەن.

دیارترین چالاکییەکانی هەر دوو باڵەکە بریتین لە دیاری کردنی ڕۆژەکانی جەژنی قوربان و ڕەمەزان، بەدەر لە حاکمیەتی تاران و کۆبوونەوەی مەولودی خوێنی کە لەم کۆبوونەوەیەدا زیاتر شێعرەکانی کاک ئەحمەد دەخوێندرێتەوە. ئەوەی دیارە نە ئەم چالاکییانە و نە چالاکیی بازرگانیی باڵی شۆرا، هیچ مەترسییەک بۆ دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامی درووس ناکەن و ڕێژیم وەک مەترسی بۆ سەر خۆی بە ئەژماریان ناهێنێت.

موفتیزادە لە یەکێک لە نامەکانی ئاخری تەمەنیدا، کە بۆ شوێنکەوتووانی ناردووە نووسیویەتی: «بەدڵنیایەوە ئەرکی ئێوە ئەوەیە کە خۆتان لە هەر چەشنە کارێکی سیاسی بەدوور بگرن»، هەروەها پێان ڕادەگەینێت کە «دەبێ خۆیان لە خۆنواندن و دەرکەوتنی سیاسی و کۆمەڵایەتی دوور بگرن».[٣٦] باڵی شۆرا بە ئاماژە بەم وتانەی ناوبراو، لایەنی حەسەن ئەمینی بە لادەر لە ڕێگەی کاک ئەحمەد ناو دەبەن و خۆیان بە شوێنکەوتووی ڕاستەقینەی ڕێبازەکەی دادەنێن.

بە پێی نووسراوەکانی کاک ئەحمەد بۆ ئەوەی دەسەڵاتی ئیسلامی دابمەزرێ و یاسای ئیسلامی بەڕیوەبەرێت، پێویستە تاک بە تاکی ئەو کۆمەڵگایە لەگەڵ حاکم یان نوێنەری دەسەڵاتداری ئەو جڤاکە بەیعەت بکەن و ئەگەر تەنانەت یەک کەسیش بەیعەتی نەکرد حوکمی ئەو دەسەڵاتە ئیسلامییە لەسەر ئەو یەک کەسەدا جێبەجێ ناکرێت.[٣٧] هەروەها جارێک لە وەڵام بە کاک فاروق فەرساد کە لێی

دەپرسێ کەی هەلومەرجی»مەککی»[٣٨] بۆ ئێمە تەواو دەبێ؟ دەڵێ «فاروق گیان، سەدوپەنجا ،دووسەد ،شایەدیش سێ سەد ساڵی تر.»[٣٩]

ئەم بۆچوونە لە دنیای ئەمڕۆدا زیاتر لە خەون نزیکە تا بینینی ڕاستییەکانی کۆمەڵگا و ڕوونە هیچکات و لە جڤاکی سەردەمدا کە هەزاران بیروبۆچونی جیاواز و میدیا و ڕاگەیاندنی جیاوازی هەیە، ئەو ڕۆژە نایەتە دی کە تەواوی تاکەکانی کۆمەڵگایەک وەک یەک بیر بکەنەوە، کە واتە قۆناغی بانگهێشتی مەکتەب قورئان وەک بازنەیەکی داخراو وایە کە تا هەتاهەتایە دەبێ لە ناویدا بخولێنەوە -یا خود کاتێک گەیشتن بە دەسەڵات، بە ژمارەی بۆچوونی تاکەکان یاسا دیاری بکەن- ئەگەر شوێنکەوتوانی بیانهەوێ بەتەواوی شوێن کەوتووی موفتیزادە بن. لێرەدا پرسیارگەلێک لە هەقبەر چالاکییەکانی باڵی لێژنەی بەڕیوەبەرایەتی دێتە ئاراوە: قۆناغی بانگهێشتن و تەزکیە کەی تەواو دەبێ؟ ئاخۆ ئامانجی لایەنێکی ئیسلامی دەتوانێ بەدەر لە دەسەڵاتێکی ئیسلامی بێت؟ ئەگەر بە هیوای چالاکیی سیاسی نین بە شێوازی حیزبێکی دیاریکراو، مەبەستیان لە هەوڵەکانیان بۆ ڕێکخستنی لایەنگرانیان-هەر وەک حیزبێکی سیاسی- چییە؟ یا خود ئەوان کاتێک هەوڵی بەدەستەوەگرتنی ئامرازەکانی دەسەڵات-ئابووری- ئەدەن، لە دووارۆژدا چۆن خۆیان لە بەدەستەوە گرتنی دەسەڵات دەپارێزن؟

ئەم پرسیارانە لە داهاتوودا و پاش کۆماری ئیسلامی وڵامەکەی ڕوون دەبێتەوە.

بەڵام لە ڕوویەکی دیکەوە دەتوانین ئەم قسەیەی کاک ئەحمەد بەم چەشنەیش لێک بدەینەوە؛ ناو براو زانیویە هیچکات کۆمەڵگایەک وەدی نایەت هەمووان وەک یەک یان ئیسلامی بیر بکەنەوە، هەر بۆیە ئەم وتەیە دەتوانێ بەو ماناش بێت کە لایەنگرانی بگەنە ئەو قەناعەتەی کە هیچکات هەوڵی سەپاندنی یاسای ئیسلامی نەدەن و لە ڕاستیدا بەو ئاکامە بگەن کە ئایین پەیوەندیی نێوان تاک و خودایە نەک ئامرازێک بۆ بەڕێوەبەرایەتیی کۆمەڵگا و وەدەس هێنانی دەسەڵات و دەکرێ وەک هەنگاوێکی باش چاوی لێبکەین بۆ جیایی نێوان ئایین و سیاسەت.

دەرەنجام

مەکتەبی قورئان هەر وەک لە سەرەتادا باسم کرد ڕەوتێکی ئیسلامیی کوردییە و بە داهێنانەکانی کاک ئەحمەد لە ئاییندا لەگەڵ زۆر لە بایەخ و پرنسیبەکانی هەنووکەی مافەکانی مرۆڤ یەک دەگرێتەوە و ئەگەر دەیان هەوێ لە چوارچێوەی یاساکانی داگیرکەردا یاری نەکەن دەبێ وەک ڕێبەرەکەیان دەڵێت: لە هەقبەر نادادپەروەرییەکاندا دژکردەوە پیشان بدەن و باری نەتەوەییی هزری کاک ئەحمەد، زیاتر بەرجەستە کەنەوە و وانەکانی ڕابردوو، ئەوانی هێنابێتە سەر ئەو قەناعەتەی کە بێ چارەسەرکردنی کێشەی نەتەوایەتی، هیچ کێشەیەکمان لە بنەڕەتەوە چارەسەر ناکرێ. هەرچەن ڕزگاری لە ژێردەستیی نەتەوەیی سەرەتای ڕێگەیە و نیشتمان دەبێ جێگەی هەمووانی تێدا بێتەوە، ئەمە بەو واتایە نییە خەبات بۆ لابردنی ستەمەکانی دیکە دووا بخەین بۆ کاتێکی دیکە. بە پێچەوانەوە بەو واتایەیە کە نابێ هیچکام لە خەباتەکانمان دژی یەک بن و هەمووشیان بە ڕۆحێکی زاگرۆسییەوە بەڕیوە ببرێن و بەر لە هەموو لایەنگرییەک ئێمە ئەو ڕاستییە قەبووڵ کەین کە کوردین پاشان ئاینی یان چەپ یان فیمینیسم یان....

تێبینی: بە هۆی ئەوەی کە شیکاری و بابەتی زانستیانە لەمەڕ دۆخی هەنووکەی لایەنەکانی شوێنکەوتووی کاک ئەحمەد زۆر دەگمەنە، خۆم هەوڵمداوە بە وتوویژ و پرسیار کردن لە چەن کەسی لایەنگری هەر سێ باڵەکە تا ئەو شوێنەی دەکرێ زانیاریی دروست کۆ بکەمەوە.

سەرچاوەکان

۱. کدیور، محســـن، جفای جمهوری ئیسلامی به احمد مفتیزاده،ل ۱۴۳، ۹۷/۲/۹

۲. موفیدی، ســـەباح، کارکرد سیاسی دین در کردستان، گۆڤاری رۆژەڤ، گۆڤاری خوێندکارانی کوردی زانســـتگەی تـــاران، ژمارەی یەکەم، ۱۳۸۵، ل۷۴-۱۱۵

۳. بۆ نووسینی ئەم ژیاننامەیە بێجگە لە سەرچاوەی ئاماژە پێکراو، سەردانی ماڵپەڕەکانـــی مەکتەبی قورئانم کـــردووە و کەڵکم لەوانیـــش وەرگرتووە. هەروەهـــا خۆم وت و وێژم لەگەڵ چەن کەســـی باوەڕ پێکراوی لایەنگری موفتیزادە کردووە.

۴. کدیور، محسن، جفای جمهوری ئیسلامی به احمد مفتیزاده،ل۱۶۸-۱۸۷، ۹۷/۲/۹

۵. نامـــە ژمـــارە۲ بـــۆ ئەندامانـــی مەکتـــەب قورئـان، موفتیـــزادە لـــە بەندیخانەوە ۶۹/۴/۳۰. لە ساڵی ۶۷بە دواوە لە بەندیخانەوە زنجیرەنامەیەک بـــۆ دەرەوە دەنێرێت. ژمارەی ئەو نامانەی کە بۆ ڕێنمایی و وڵامدانەوە بە پرسیارەکانی ئەندامانی مەکتەب قورئان دەیان نێرێت ۱۲دانەیە.

۶. وتوویژ لەگەڵ رۆژنامەی تهران مصور۱۳۵۸/۴/۳۱. علامه احمد مفتی زاده و کوردستان- کۆکراوەی بێهزاد خۆشحاڵی.

۷. پاکژکردنـــەوەی دڵ و دەروون؛ (موفتیزادە خوێندنەوەی تایبەتی خۆی بۆ ئەم چەمکە هەیە)

۸. چۆن و لەکوێوە دەس پێ بکەین، وتوویژ لەگەڵ کامەران حەمە سەعید، ل۷۶

۹. کدیور، محســـن، جفای جمهوری ئیسلامی به احمد مفتیزاده،ل ۲۱۰، ۹۷/۲/۹

۱۰. موفیدی، سەباح، کارکرد سیاسی دین در کردستان، گۆڤاری رۆژەڤ، گۆڤاری خوێندکارانی کوردی زانســـتگەی تـــاران، ژمارەی یەکەم، ۱۳۸۵، ل۷۴-۱۱۵

۱۱. یاد ایام،بەشی دووهەم، گۆڤاری راه ما،ل۲۵

۱۲. موفیدی، سەباح، کارکرد سیاسی دین در کردستان، گۆڤاری رۆژەڤ، گۆڤاری خوێندکارانی کوردی زانســـتگەی تـــاران، ژمارەی یەکەم، ۱۳۸۵، ل۷۴-۱۱۵

۱۳. کدیور، محسن، جفای جمهوری ئیسلامی به احمد مفتیزاده،ل ۵۱-۵۲، ۹۷/۲/۹

۱۴. کدیور، محسن، جفای جمهوری ئیسلامی به احمد مفتیزاده،ل ۷۳-۷۹ ، ۹۷/۲/۹

۱۵. کدیور، محســـن، جفای جمهوری ئیسلامی به احمد مفتیزاده،ل ۹۰، ۹۷/۲/۹

۱۶. کدیـــور، محســـن، جفـــای جمهـــوری ئیســـلامی بـــه احمـــد مفتیزاده،ل۱۳۴-۱۳۷، ۹۷/۲/۹

۱۷. نامەی ڕێکخراوەی شەمس بۆ ڕێبەری کۆماری ئیسلامی،۱۳۶۰/۳/۸

۱۸. کدیور، محســـن، جفای جمهوری ئیسلامی به احمد مفتیزاده،ل ۱۴۱، ۹۷/۲/۹

۱۹. علامه مفتیزاده و کوردســـتان، کۆمەڵە بەڵگەی چاپەمەنی، کۆکراوەی بێهزاد خۆشحاڵی

۲۰. کدیور، محســـن، جفای جمهوری ئیسلامی به احمد مفتیزاده،ل۶۸، ۹۷/۲/۹

۲۱. موفیدی، سەباح، کارکرد سیاسی دین در کردستان، گۆڤاری رۆژەڤ، گۆڤاری خوێندکارانی کوردی زانســـتگەی تـــاران، ژمارەی یەکەم، ۱۳۸۵، ل۷۴-۱۱۵

۲۲. کدیور، محســـن، جفای جمهوری ئیسلامی به احمد مفتیزاده،ل ۲۴۰، ۹۷/۲/۹

۲۳. وتوویژ لەگەڵ حەسەن ئەمینی، گۆڤاری چشم انداز ایران، تایبەت بە کوردستان، ژمارەی۲.

۲۳. وتوویژ لەگەڵ حەسەن ئەمینی، گۆڤاری چشم انداز ایران، تایبەت بە کوردستان، ژمارەی۲.

۲۴. کدیور، محســـن، جفای جمهوری ئیسلامی به احمد مفتیزاده،ل۲۰۲، ۹۷/۲/۹

۲۵. موفیدی، سەباح، کارکرد سیاسی دین در کردستان، گۆڤاری رۆژەڤ، گۆڤاری خوێندکارانی کوردی زانســـتگەی تـــاران، ژمارەی یەکەم، ۱۳۸۵، ل۷۴-۱۱۵

۲۶.چاو پێکەوتنی کاناڵی NRT لەگەڵ سەعدی قورەیشی، بەشی سێهەم، ۹۸/۳/۲۸

۲۷. نامەی سێی خەرمانانی ۱۳۶۱ بۆ خومەینی

۲۷. چـــۆن و لەکوێوە دەس پـــێ بکەین، وتوویژ لەگـــەڵ کامەران حەمە سەعید، ل ۱۴

۲۸. موفتیـــزادە، ئەحمەد، ئیمان و کفر، ماڵپەڕەی لێژنەی بەڕیوەبەرایەتی مەکتەبی قورئان، ۱۳۸۷/۱۱/۱۶

۲۹. وت و ویژ لەگەڵ کیهان ۱۳۵۷/۱۲/۸

۳۰. ڕەنگە بوترێ ئەوان بە خۆیان ناڵێن شـــانەی تەشـــکیلات و کەسیش خـــاوەن پلەی تەشـــکیلاتی نییە، ئەم بۆچونە بە ڕواڵەت ڕاســـتە بەڵام بۆ دابەش کردن و گەیاندنی مەبەســـت، هێنانی وشەی شانە ی تەشکیلاتیم پێ پێویســـت بوو، هەروەها دروســـتە بە فەرمی پلەی تەشـــکیلاتی لە ناو مەکتەب قورئانیەکاندا دیاری ناکرێ، بەڵام هەر کەس ئاشنای کۆبونەوەکان و خۆیـــان ببێـــت دەزانێ بە شـــێوازی نافەرمی پلەی تەشـــکیلاتی لە ناو ئەندامانی مەکتەبی قورئاندا هەیە.

۳۱.ئەم بەســـەر هاتـــەم لە یەکێک لە ئەندامانی بـــاوەڕ پێکراوی مەکتەب قورئان بیستووە.

۳۲. بە باوەڕی کاک ئەحمەد و لایەنگرانی لە ئێســـتادا ئەرکی ئەمان تەنیا پێگەیاندنی خۆیانە و بانگهێشتنی خەڵکانی دیکەیە بۆ ڕێبازەکەیان. ئەوان ئەم قۆناغە وەک قۆناغی دەعوەت پێناسە دەکەن.

۳۳. کدیور، محســـن، جفای جمهوری ئیسلامی به احمد مفتیزاده،ل۲۱۷، ۹۷/۲/۹

۳۴. کدیور، محســـن، جفای جمهوری ئیسلامی به احمد مفتیزاده،ل۱۹۷، ۹۷/۲/۹

۳۵.از منتقدیـــن به نظارت خاص،تراژدی مکتب قـــرآن،۹۶/۵/۲۸، کاناڵی تێلێگرامی کۆڕی هاوڕێیانی نوێ

۳۶.کدیور، محســـن، جفای جمهوری ئیسلامی به احمد مفتیزاده،ل۲۱۷، ۹۷/۲/۹

۳۷.کدیور، محســـن، جفای جمهوری ئیسلامی به احمد مفتیزاده،ل۱۹۷، ۹۷/۲/۹

۳۸. قۆناغـــی «مەککـــی» و «مەدەنـــی» بە ئیلهام وەرگرتن لە ســـەردەمی پێغەمبـــەری ئیســـلام ناودێر کراوە و مەبەســـت لە قۆناغـــی مەدەنی ئەو قۆناغەیـــە کە خەریکی پەروەردە و بانگهێشـــتنن، بـــەڵام قۆناغی مەدەنی قۆناغی ئاشکرا بوونی سیاسی و کۆمەڵایەتی و بەدەستەوە گرتنی دەسەڵاتە.

۳۹. چاوپێکەوتنی کاناڵی NRT لەگەڵ فوئادی رۆحانی۹۸/۳/۲۸